๑๒๐ ปี
ชาตกาล
พุทธทาสภิกขุ

ฉบับปฏิบัติธรรม

คู่มือ

ปฏิบัติ

พุทธทาส อินฺทปญฺโ

คู่มือมนุษย์
ฉบับปฏิบัติธรรม

โดย
พุทธทาสภิกขุ

จัดวรรคตอนใหม่ ให้อ่านง่ายขึ้น
โดย “เช่นนั้นเอง”

คลิกสั่งซื้อได้ที่นี่ @booktime

สุขภาพใจ

คู่มือมนุษย์ ฉบับปฏิบัติธรรม

พุทธทาสภิกขุ

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ตุลาคม ๒๕๖๙
จัดพิมพ์ : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ
คณะที่ปรึกษา : คณิต นนทเปารยะ สงวนศรี ตรีเทพประติมา
ประธานกรรมการบริหาร : บัญชา เฉลิมชัยกิจ
บรรณาธิการบริหาร : วรุตม์ ทองเชื้อ
บรรณาธิการ : วรุตม์ ทองเชื้อ
ปก : รุ่งฤทัย ศรีสุข
ศิลปกรรม : รุ่งฤทัย ศรีสุข
ฝ่ายบริหารงานพิมพ์ : สุรินทร์ บูระณา
ฝ่ายการตลาด : อัคคณัฐ ชุมนุม
ฝ่ายขาย : มนัญชยา ศิริวงษ์ อุดร ปัญญาชัย

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ
พุทธทาสภิกขุ
คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์ (ปกอ่อน). --กรุงเทพฯ : บุ๊ค ไทม์, 2569.
456 หน้า

1. ธรรมะกับชีวิตประจำวัน. I. ชื่อเรื่อง.
294.3144
ISBN 978-616-14-0808-4

จัดจำหน่าย : บริษัท บุ๊ค ไทม์ จำกัด
๒๑๔ หมู่ ๑๐ ถ.พระราม ๒ ซอย ๓๘
แขวงบางมด เขตจอมทอง กรุงเทพฯ ๑๐๑๕๐
โทรศัพท์ ๐-๒๔๑๕-๒๖๒๑, ๐-๒๔๑๕-๖๕๐๗
โทรสาร ๐-๒๔๑๖-๗๗๔๔
www.booktime.co.th

ถ้อยแถลง

เนื่องจากธรรมบรรยายของพระเดชพระคุณพระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ซึ่งตั้งใจจะให้เป็น**คู่มือของมนุษย์ทุก ๆ คน** โดยการบรรยายผ่านทางการ**อบรมผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษา**โดยหวังว่า ถ้าท่านที่จะเป็นผู้พิพากษาจะเป็นปูชนียบุคคลผู้มีเจตนาอันบริสุทธิ์ผุดผ่องมุ่งรักษา"อุดมคติ"ของผู้รักษาความเป็นธรรมหรือผู้คุ้มครองธรรมโดยปราศจาก"**อคติ ๔**"นั้น ย่อมเป็นเสมือนหนึ่งอริยบุคคล หรืออย่างต่ำที่สุดก็กัลยาณปุถุชนด้วย**การละสักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส** เท่าที่พระโสดาบันท่านละได้ ก็เป็นกำลังอันเพียงพอที่จะตัดหนทางของ"**อคติ**"ได้โดยสิ้นเชิง ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ และปี ๒๕๐๐ ติดต่อกันและเนื่องกันในสมัยที่ยังเป็นพระอริยนันทมุนีนั้น จะสมบูรณ์ได้จริงต้องบรรยายถึง ๒๐ ครั้ง. ดังนั้นเมื่อจะจบการบรรยายในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ท่านจึงกล่าวว่า : *แม้การบรรยายชุดนี้มี ๑๐ ครั้ง จะเป็นเรื่องติดต่อกันมาโดยลำดับ เป็นรูปโครงแนวสอนอันใหม่อีกอันหนึ่งก็ตาม* ***ก็ขอได้โปรดถือว่าเป็นคำอธิบายข้อความที่ได้บรรยายชุดที่ ๑ เมื่อปีกลายนี้*** *เพราะได้ประกอบเพิ่มเติมให้ชัดแจ้งยิ่งขึ้นไปอีกด้วย* ***ไม่ใช่เป็นเรื่องหนึ่งต่างหาก ที่จะแยกออกไปเป็นเอกเทศ*** ; *อาตมาขอยุติการบรรยายแห่งการอบรมในครั้งนี้ โดยขอฝากกับท่านนักศึกษาทั้งหลาย ในข้อที่ต้องคิดว่า*

เรามีปัญหายุ่งยากเกิดขึ้นเพราะความเข้าใจผิดในสิ่งต่าง ๆ ในถ้อยคำต่าง ๆ ในหลักเกณฑ์ต่าง ๆ, แม้แต่เรื่องของเราเอง ในตัวของเราเอง *ดังที่บรรยายมาแล้วทั้ง ๑๐ ครั้ง หรือรวมเป็น ๒๐ ครั้งกับที่แล้วมา*[๑] .... ดังนี้.

ฉะนั้น ในการปรับปรุงใหม่ครั้งนี้ จึงได้จัดทำ**"คู่มือมนุษย์" ฉบับสมบูรณ์ และฉบับปฏิบัติธรรม** ออกมาพร้อมกันทั้ง ๒ ชุด เพื่อท่านผู้ศึกษาจะได้เข้าถึง**ความลับของธรรมชาติ**ที่เป็นเครื่องผูกพันตัวเราให้ติดอยู่กับโลก หรือความทุกข์ตลอดเวลานั่นเอง. มันเป็นความลับของธรรมชาติที่เป็น"ตัวเราเอง" และที่เกี่ยวกับตัวเราเอง ซึ่งคู่มือมนุษย์ทั้ง ๒ ชุดนี้จะช่วยให้รู้จักและเข้าใจได้แม้ว่าจะยังไม่"เห็นแจ้ง"ลงไปโดยเด็ดขาด ; แล้วจะเชื่อหรือไม่ว่าถ้าได้ปฏิบัติไปจนกระทั่งเกิดความเห็นแจ้งว่าสิ่งทั้งปวงคืออะไรเสียแล้ว ก็ไม่มีความจำเป็นจะต้องปฏิบัติอะไรอีกต่อไป, และเมื่อรู้ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เด็ดขาดสิ้นเชิงลงไปจริง ๆ แล้วนั้น **ย่อมหมายถึงที่สุดของความรู้และการปฏิบัติ**, เพราะว่าความรู้นั้นเองเป็นตัวทำลายกิเลสไปในตัวจนหมดไปในตัว**แล้วการเบื่อหน่าย - คลายกำหนัด และความหลุดพ้นที่เรียกว่า นิพพิทา วิราคะ และวิมุตตินั้น ย่อมเกิดขึ้นเองโดยอัตโนมัติ อันเป็นการรู้ผลของการหมดกิเลสไปในตัว.**

เรามีหน้าที่ที่จะต้องทำความเพียรหรือปฏิบัติ ก็แต่ขั้นที่ว่า

---

[๑] *คู่มือมนุษย์ ฉบับปฏิบัติธรรม หน้า ๔๒๔-๔๒๕ จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์สุขภาพใจ พ.ศ. ๒๕๔๙*

*เรายังไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรเท่านั้น, โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ**ไม่รู้ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวง เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา*** ; เพราะฉะนั้น ท่านผู้สนใจศึกษาต้องเข้าใจให้ได้ว่า ท่านไม่ต้องทำความพยายามในข้อที่จะให้ความรู้นั้นทำลายกิเลส : **จงพยายามแต่เพียงให้เกิดความรู้ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ขึ้นมาให้ถูกต้องตามที่เป็นจริงคือยิ่งกว่าที่รู้ ๆ กันอยู่ตามธรรมดาโลก หรือตามที่ตนเข้าใจว่า"รู้" !** ด้วยการสืบสาววิธีรู้ และวิธีปฏิบัติ ให้ออกไปจากหลักที่ว่า เราจะต้องรู้ว่า"อะไรเป็นอะไร" เท่านั้น, ซึ่งทั้งวิธีที่จะรู้ และวิธีปฏิบัติอย่างถูกต้องสมบูรณ์ทั้งหมดนั้น ท่านจะหาพบได้ในคำบรรยายชุด"คู่มือมนุษย์"ทั้ง ๒ ชุดนี้เอง ; และเมื่อใดรู้ว่า**สิ่งทั้งปวงคืออะไร ก็ย่อมหมายถึงการบรรลุมรรคผลชั้นใดชั้นหนึ่ง หรือถึงที่สุด** เพราะว่าหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งพระไตรปิฎก ก็ล้วนแต่ระบุให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เท่านั้นเอง. ดังนั้น ด้วยเวลาเพียง ๑๐ ชั่วโมงในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ นั้น จึงไม่เพียงพอที่จะบรรยายให้สมบูรณ์ได้ ต้องนำมาบรรยายต่อในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ อีก ๑๐ ครั้งให้เป็นการต่อเนื่องกันไป ขอได้โปรดเข้าใจเจตนาและความมุ่งหมายขององค์บรรยายด้วย

แต่ว่าองค์บรรยายจะมุ่งหมายโดยเฉพาะแต่ผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษาเท่านั้นก็หามิได้ ! แม้นักกฎหมายอื่น เช่นอัยการ ทนายความ เป็นต้น, ตลอดจนนักการเมือง นักปกครอง นักบริหารทุกระดับ หรือทุกอาชีพนั่นแหละ, เลยไปถึงบรรพชิต ภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกาด้วยก็ได้ : **หากผู้ใดเป็นอยู่ด้วยการพยายาม**

ละกิเลสหรือสังโยชน์อยู่โดยปรกติแล้ว ย่อมหมดความลังเล ในการละความเห็นแก่ตัว, ละการลังเลในการบำเพ็ญความดี ไม่มีความสงสัยในระเบียบปฏิบัติสำหรับการบรรลุถึงความดี และไม่งมงายไปตามความยึดถือต่าง ๆ ซึ่งไร้เหตุผล.

เมื่อเป็นเช่นนี้ การไม่เห็นแก่ตัว ย่อมป้องกัน***ฉันทาคติ*** หรือ***โทสาคติ***, ความไม่งมงาย ย่อมป้องกัน***ภยาคติ - ลำเอียงเพราะกลัว*** หรือ***โมหาคติ - ลำเอียงเพราะความไม่รู้ ความโง่เขลา***ได้ ดังนี้เป็นต้น ; เพราะการเผลอตัวตกเป็นฝ่ายแพ้แก่กิเลส แล้วต้องเสียใจทีหลังนั้น ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อยเลย ! จึงจำเป็นที่จะต้องป้องกันเสียก่อนที่มันจะเป็นอย่างนั้น ด้วยการยึดมั่นในหลักของพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของสังโยชน์ ๑๐ ประการ อันเป็นกิเลส - เครื่องผูกพันคนทุกคนให้ติดอยู่ในวิสัยของโลก และเป็นโลกียภูมิ. *ฉะนั้นถ้าหักเครื่องผูกพันเหล่านั้นออกไปเสียได้"จิต"จะค่อย ๆ หลุดออกจากโลกตามลำดับ ; เมื่อตัดได้หมด ก็เป็นอันว่า"**จิต"หลุดออกมาสู่ความอยู่เหนือโลก เป็นโลกุตตรภูมิโดยสมบูรณ์ !***

ดังนั้น ธรรมบรรยาย ๒ ชุดนี้จึงเป็นเสมือน"**คู่มือมนุษย์**" ในการเดินออกจากโลกียภูมิ ไปสู่โลกุตตรภูมิ อันเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับในชีวิตนี้ จึงจะไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์นั่นเอง.

"เช่นนั้นเอง"

๒๔ ก.พ. ๔๙

ตุลาการิกธรรม

ว่าด้วย

หลักปฏิบัติที่สำคัญ ในพุทธศาสนา

บรรยายอบรมผู้ที่จะรับการโปรดเกล้าฯ
เป็นตุลาการ รุ่นปี ๒๕๐๐

สารบัญ

ถ้อยแถลง ๓

ครั้งที่ ๑ ความต่างระหว่างศีลธรรมกับศาสนา ๙

ครั้งที่ ๒ หลักปฏิบัติศาสนา และศีลธรรม ๕๑

ครั้งที่ ๓ การถึงพระรัตนตรัย ๑๐๕

ครั้งที่ ๔ กรรมตามหลักแห่งพระพุทธศาสนา ๑๓๕

ครั้งที่ ๕ วัฏฏสงสาร และ กิเลส ๑๗๙

ครั้งที่ ๖ การถูกลวง ด้วยของเป็นคู่ ๒๒๕

ครั้งที่ ๗ การถูกลวง ด้วยของเป็นคู่ (ต่อ) ๒๖๙

ครั้งที่ ๘ วัตถุนิยม กับ พุทธศาสนา ๓๐๕

ครั้งที่ ๙ โลกธรรม กับ คนเรา ๓๔๙

ครั้งที่ ๑๐ นิพพาน ที่สุดของโลก ๓๙๑

คำบรรยาย ตุลาภาริกธรรม ครั้งที่ ๑

เรื่อง

ความต่างระหว่างศีลธรรมกับศาสนา

พระอริยนันทมุนี (พุทธทาส อินทปัญโญ)
บรรยาย อบรมผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษา
ณ ห้องบรรยาย ของ เนติบัณฑิตยสภา
๑๕ มิถุนายน ๒๕๐๐

“

แม้ว่าความสุขนั้น จะเป็นความสุขที่สูงไปกว่าของมนุษย์ หรือเป็นความสุขอย่างที่เรียกว่าในสวรรค์หรือในพรหมโลกก็ตาม, ก็ล้วนแต่*เป็นเครื่องผูกพันจิตใจอย่างเดียวกันหมด !* ความนิยมทางฝ่ายศาสนาจึงไม่อาจจะยินดีพอใจเพียงแค่ความสุขชนิดที่เป็นความผูกพันอย่างนั้น ; และเมื่อความสุขทั้งปวง เป็นที่ตั้งแห่งความผูกพันไปเสียทุกชนิด, เราจึงไม่ไยดีกับสิ่งที่เรียกว่า“ความสุข”.

เลยหันไปสนใจกับสิ่งที่เรียกว่า *“ความหลุดรอด”* : คือออกไปได้จากสิ่งที่ผูกพัน, กล่าวคือ*ทั้งความสุขและความทุกข์* ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่ผูกพัน ; นี่คือความมุ่งหมายอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่า“ศาสนา”.

”

ความต่างระหว่างศีลธรรมกับศาสนา

ท่านที่จะเป็นผู้พิพากษาทั้งหลาย,

การอบรมครั้งนี้ของอาตมา เป็นที่ทราบกันอยู่ดีแล้วว่า ได้แก่ เรื่อง**หลักพระพุทธศาสนา และศีลธรรม พร้อมทั้งวิธีปฏิบัติ** ; จากหัวข้อนี้เราย่อมเห็นได้ชัดว่า มีเรื่องที่พอจะแบ่งแยกได้เป็น ๒ เรื่อง คือ**เรื่องตัวพระศาสนา**และ**เรื่องศีลธรรม** ซึ่งแต่ละเรื่องก็มี**วิธีปฏิบัติ**ด้วยกัน. ในโอกาสนี้อยากจะชักชวนให้เรายอมเสียเวลากันสักคราวหนึ่ง เพื่อพิจารณากันถึงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา**และ**ศีลธรรม** ; เพราะฉะนั้นหัวข้อที่จะบรรยายในวันนี้ก็มีว่า**หลักพระพุทธศาสนา และศีลธรรม.**

คนทั่วไปอาจจะมีความเห็นว่า*ศีลธรรมก็เป็นศาสนา หรือเทียมศาสนา* หรืออย่างน้อยที่สุด*ก็เป็นส่วนหนึ่งของศาสนา.* การที่มีความเห็นหรือกล่าวเช่นนั้นก็เป็นการถูกต้องอยู่เหมือนกัน ; แต่ว่าถ้ากล่าวโดยหลักวิชาที่แท้จริงแล้ว สิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา** และ**ศีลธรรม**นั้น ไม่ควรจะถือว่าเป็นอันเดียวกันเลย เพราะมี**หลักเกณฑ์ต่างกัน,** เราควรจะถือเอาตามหลักของวิธีการพิจารณาตามหลักวิชา แทนที่จะถือเอาตามความรู้สึกทั่วๆ ไปว่า *ศีลธรรมคือศาสนา หรือเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา.*

สำหรับคำว่า**ศีลธรรม**ในที่นี้ ควรจะยุติให้ลงกันเสียทีว่าได้แก่สิ่งที่เรียกกันโดยภาษาทั่วๆ ไปว่า moral. ว่าที่จริง เรื่องคำนี้ไม่ค่อยจะสำคัญ **แต่ถ้าไม่กำหนดกันให้ตายตัวแล้ว มันจะยุ่งยากมาก** ; เพราะฉะนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญอยู่ดี.

สิ่งที่เรียกว่า**ศีลธรรม**ในภาษาไทยเรา กับคำว่า moral นั้น *โดยพยัญชนะไม่ค่อยตรงกันนัก ;* แต่โดยความหมายที่เรายึดถือกันอยู่ในเวลานี้ ก็นับว่าตรงกันอยู่ทีเดียว. อย่างไรก็ตาม, เมื่อพิจารณากันถึงคำว่า**ศีลธรรม**แล้ว ก็อยากจะขอร้องให้พิจารณาเลยไปถึงคำว่า**"จริยศาสตร์"**หรือที่เรียกโดยภาษาทั่วไปว่า **ethics** อีกสักคำหนึ่งกันเสียด้วยในที่นี้.

คำว่า moral ที่เราถือกันว่าได้แก่ศีลธรรมนี้ เพ่งเล็งไปในทาง**การปฏิบัติ**มากกว่าหลักวิชา ; ส่วนคำว่า ethics นั้น เพ่งเล็งไปในทาง**หลักวิชา**มากกว่าที่จะเป็นตัวการปฏิบัติ. และที่ใช้กัน

อยู่ในบทความทั่วๆ ไป สิ่งที่เรียกว่า ethics นั้น นักศึกษาขยายความออกไปว่าเป็น moral philosophy : ฟังดูคล้ายๆ กับเป็นปรัชญา, หรือเป็น philosophy ; แต่เราไม่ควรจะให้ความหมายมากถึงอย่างนั้น, ควรจะเป็นเพียงศาสตร์ที่เกี่ยวกับศีลธรรม ทั้งๆ ที่เรียกว่า moral philosophy ; คำคำนี้ใช้แทนกันได้กับคำว่า ethics เสมอไป ถ้าเราจะเปิดดูในหนังสือที่เกี่ยวกับเรื่องนี้.

ส่วนคำว่า moral นั้น แยกออกมาให้หมายถึง**ระเบียบปฏิบัติโดยตรง** ; แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีการใช้คำเหล่านี้แทนกัน หรือปนเปกันอยู่ในที่บางแห่ง หรือบางคนที่เขาเป็นนักเขียน. เพราะฉะนั้นเมื่อเราจะพูดถึงศีลธรรมกันในที่นี้, ก็เป็นอันว่า**ขอยกเว้นสิ่งที่เรียกว่า moral philosophy หรือ ethics ; จะพูดถึงแต่สิ่งที่เรียกว่า Moral อย่างเดียว และเรียกว่า"ศีลธรรม".**

คำว่า**ศีลธรรม** ในภาษาไทยเรา, ตามที่พอจะบัญญัติความหมายให้รัดกุม ได้แก่**ระเบียบปฏิบัติ ซึ่งปฏิบัติเพื่อให้เกิดความผาสุกและสงบสุขเนื่องด้วยสังคมเป็นส่วนใหญ่** ; แม้บุคคลจะเป็นผู้รับผลอันนั้น : แต่ผลอันนั้น เพ่งเล็งถึงสังคมเป็นส่วนใหญ่จะได้รับรวมกันเป็นหน่วยใหญ่. ส่วนที่เรียกว่า**ศาสนา** หรือ **religion** นั้น เราเพ่ง**ส่วนตัวบุคคล**เป็นส่วนใหญ่ ; เพราะว่าสมรรถภาพในการประพฤติปฏิบัติสิ่งทั้งสองนี้ของคน คนหนึ่งๆ ไม่เท่ากัน : คนที่จะสามารถปฏิบัติในหลักของพระศาสนา หรือตัวศาสนานั้นไปได้ไกล, แต่ส่วน**ศีลธรรม**นั้น จำกัดอยู่ว่า อย่างน้อยทุกคนจะต้องมีเสมอกัน หรือเท่ากัน ในระดับหนึ่งทีเดียว.

ด้วยเหตุนี้แหละ หลักปฏิบัติที่เกี่ยวกับ**ศีลธรรม**จึงลดมาอยู่ในระดับต่ำ คือว่าทุกๆ คนจะปฏิบัติได้เหมือนๆ กันหมด. นี้ก็เป็นข้อหนึ่งที่จำเป็นต้องแบ่งแยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เรียกว่า **Moral** กับ **Religion,** หรือที่เราเรียกว่า**ศีลธรรม** กับ **ศาสนา**ในที่นี้.

ทีนี้เราจะพิจารณาดูในส่วนที่เป็น"ลักษณาการ", หรือ "ขอบเขตแห่งวิสัย"ของ ๒ สิ่งนี้.

เราจะเห็นได้ทันทีว่า สิ่งที่เรียกว่า**ศีลธรรม**นั้น ยังอยู่ในวิสัยที่เป็นสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น บัญญัติขึ้น แต่งตั้งขึ้น ตามเหตุผลของมนุษย์เอง หรือตามความต้องการ, ตามความจำเป็นของมนุษย์เอง.

ส่วนที่เรียกว่า**ศาสนา**นั้น ไม่เป็นอย่างนั้น ; มันยิ่งไปกว่านั้น คือยังจะต้องอยู่ในวิสัยหรือ **ลักษณะที่เป็นสัจจธรรมโดยตรง, เป็นสิ่งที่ธรรมชาติอันลึกลับ หรือว่าตัวธรรมชาติที่เราไม่เข้าใจได้นั้นเป็นผู้กำหนด หรือเป็นผู้แต่งตั้ง.**

เมื่อ**ศีลธรรม**เป็นสิ่งที่มนุษย์จัดทำ หรือปรุงขึ้นตามความต้องการของสังคมมนุษย์ ; ฉะนั้นอาจจะแตกต่างกันตามภาวะ ตามสมัย ตามเทศะ หรือถิ่น หรือตามความจำเป็นในบางกรณี, เรายังเรียกได้ว่า***เป็นสิ่งที่อยู่ในวิสัยที่มนุษย์ทำ*** ซึ่งเรียกกันง่ายๆ ว่า man - made คือสิ่งที่มนุษย์ทำขึ้น.

ส่วนสิ่งที่เป็น**ตัวศาสนา**นั้น **เป็นสัจจธรรมคือเป็นความจริงตามธรรมชาติ** ; คนไม่อาจจะทำได้ คนไม่อาจจะควบคุมหรือแต่งตั้งกฎเหล่านี้ได้, นี้เรียกว่า**ต้องเป็นไปโดยวิสัยที่เป็นอยู่แล้ว.** มันต่างกันอย่างนี้ ในระหว่าง**ศีลธรรม**กับ**ศาสนา.**

ถ้าพิจารณาดูกันในแง่ฐานรากของ ๒ สิ่งนี้ เราจะเห็นได้ว่าสิ่งที่เรียกว่า**ศีลธรรม**นั้น ตั้งอยู่ หรือดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ของศาสตร์ หรือของสิ่งที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์ก็ได้ : คือเอาเหตุผลเฉพาะหน้าที่พิสูจน์ได้ ที่ทดลองได้เป็นหลัก, แล้วก็บัญญัติศีลธรรมนั้นขึ้นบนรากฐานอันนั้น.

แต่ส่วนสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา**นั้น **ไม่เป็นอย่างนั้น !** คือ **ไปลึก - เกินกว่าคนธรรมดาจะร่วมกันไปจับกฎเกณฑ์ หรือเหตุผลมาพิสูจน์ มาทดลอง มาใช้ร่วมกันได้ !** เพราะฉะนั้น สิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา** จึงไม่อาจจะตั้งอยู่หรือดำเนินไปตามแนวของศาสตร์ ; แต่ต้องเป็นไปตามแนวของสิ่งที่ลึกลับกว่านั้น, ซึ่งจะเป็นปรัชญา หรือที่เรียกว่า philosophy ก็ได้ หรือแม้ที่สุดจะเป็นไปตามความเชื่อมั่น ยึดถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปาฏิหาริย์ พิสูจน์ไม่ได้ เช่น mythology ต่างๆ อย่างนี้ก็ได้. แต่รวมความแล้ว ก็คือว่า **เป็นสิ่งที่ไม่อาจจะมองเห็นได้ พิสูจน์ หรือทดลองได้โดยหลักของวิทยาศาสตร์ทางสังคม** และในสายตาของคนทั่วไป ; ขอให้กำหนดไว้สักหน่อยว่า**"สำหรับคนทั่วไป"**, ไม่ใช่สำหรับ**พระอริยเจ้า.**

ควรจะทำความเข้าใจไว้เสียเลย ว่าสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา** ซึ่ง

มักจะเป็นสิ่งที่ลึกลับ หรือเป็นของที่เข้าใจไม่ได้สำหรับคนทั่วไป จนต้องยกให้เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ในแนวของปรัชญานั้น, มันกลับเป็นสิ่งที่**เปิดเผย ชัดเจน ฟังง่าย สำหรับพระอริยเจ้า.**

แต่เมื่อกล่าวโดยหลักทั่วไป และสำหรับคนทั่วไปแล้ว ก็ต้องถือว่า*ศาสนาสำหรับปัญญาชนนั้น มีรากฐานตั้งอยู่หรือดำเนินไปตามหลักเกณฑ์ของปรัชญา* : คือสิ่งที่ไม่อาจจะพิสูจน์ทดลองได้ด้วยสติปัญญาของคนทั่วไป ; ส่วนอีกทางหนึ่ง *ซึ่งเป็นศาสนาสำหรับผู้มิใช่ปัญญาชนนั้นก็อาศัยความเชื่อมั่นต่างๆ.* นี่เป็น**รากฐานของศาสนา** คือสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนาตั้งอยู่** หรือ**ดำเนินไปได้**โดยรากฐานเหล่านี้ ; เช่นเดียวกับศีลธรรมตั้งอยู่ หรือดำเนินไปตามกฎเกณฑ์แห่งศาสตร์อันเปิดเผย หรือที่เรียกว่า Science.

ทีนี้เราลองพิจารณาดูถึงลักษณาการ ที่ของ ๒ สิ่งนี้ดำเนินไป.

เราจะเห็นได้ทันทีว่า สิ่งที่เรียกว่า**ศีลธรรมนี้ เป็นของสำหรับคนทั่วไป** ก็ดำเนินไปตาม common sense ของคนทั่วไป เท่าที่ปัญหาเฉพาะหน้าทางสังคมจะจูงให้เกิดความคิดนึกอย่างไร, แล้วก็ชวนกันวางรูปแห่ง**ศีลธรรม**ขึ้นตาม common sense นั้นๆ.

ส่วนสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาแล้ว**

ไม่อาจจะใช้ common sense อย่างนั้นได้ ! *มันมีความลับของธรรมชาติที่ตายตัวเด็ดขาดอยู่,* ***จะต้องเข้าถึงความจริงของธรรมชาติอันนั้น*** *; แล้ว****มีหลักการปฏิบัติที่จะแก้ความทุกข์ทางใจ****กันได้ ในรูปของเทคนิคโดยตรง.* อย่างที่เราจะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าท่านได้แสดงคำสอนเพื่อดับทุกข์ไว้อย่างรัดกุมในรูปของเทคนิค ; **ไม่มีทางที่จะเป็น common sense เลย !!**

แต่อย่างไรก็ดี เราอาจจะกล่าวได้ว่าเรื่องของ**ศีลธรรม**ก็มีเทคนิคเหมือนกัน, หากแต่มิได้มากมาย หรือรัดกุมอย่างที่จะต้องใช้กับพุทธศาสนา ; เพราะว่า**ศีลธรรม** เราเพ่งถึงผลที่น้อยกว่าหรือต่ำกว่า, จึงไม่จำเป็นจะต้องรัดกุมเท่ากับการที่จะทำความดับทุกข์ หรือดับกิเลสสิ้นเชิง. นี่ก็เป็นเครื่องแสดงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา**กับ**ศีลธรรม**อยู่อย่างชัดแจ้ง.

เมื่อพิจารณาดูกันถึง**ขอบเขต** : ไม่ว่าจะเป็นขอบเขตของการศึกษาหรือการปฏิบัติ หรือเพ่งเล็งถึงผลของการปฏิบัติก็ตาม ; **ขอบเขตของศีลธรรม**นั้น ท่านมุ่งหมายกันกว้างมาก คือ**กลายเป็นเรื่องของสังคม**ของสมาคม หรือของระหว่างชาติ, และ**เพ่งเล็งประโยชน์**บน social ทางการเมืองและอื่นๆ จนกลายเป็นมีลักษณะเป็น international ไปเลย. ส่วน**ขอบเขตทางศาสนา**นั้นไม่เพ่งเล็งกันในรูปนั้น ; เพ่งเล็งเฉพาะ“**คน**” - เป็น individual, ถ้าเพ่ง“**ผล**” - ก็เป็นผลของ individual.

โดยเหตุที่ความจำเป็นตามธรรมชาติบังคับอยู่ด้วย, โดยเหตุที่เพ่งผลต่างกันด้วย ; **ศีลธรรมจึงเพ่งผลเป็นความผาสุกของ**

สังคม, และคำว่าสังคม ก็กินความกว้างไปถึงระหว่างชาติ หรือทั้งโลก หรือทั่วสากลให้เหมือนๆ กัน.

ส่วน**ศาสนา** ต้องการคล้ายกับว่า**ให้ทำเพื่อเฉพาะตน : ใครสามารถเท่าไร ก็ไปให้ถึงที่สุด**ตามความสามารถ สติปัญญาของตนๆ. นี้จึงเห็นได้ว่า**ขอบเขต**ก็ต่างกัน, **ความมุ่งหมาย**ก็ต่างกัน !

ทีนี้ลองพิจารณาดูถึง"มูลเหตุ" ที่ให้เกิด ๒ สิ่งนี้.

มูลเหตุ ที่ทำให้เกิด**ศีลธรรม**นั้น ไม่ต้องสงสัย, พอจะมองเห็นกันได้ทุกคนว่า ได้แก่**ความเดือดร้อนของสังคม** ; เมื่อความเดือดร้อนของสังคมเกิดขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีศีลธรรมเพื่อป้องกันแก้ไขความเดือดร้อนของสังคม.

มูลเหตุแท้จริงเพื่อเกิด**ศาสนา**นั้น หมายถึง**ปัญหาทางจิตใจ** เช่นความกลัวสิ่งลึกลับ : *อาตมาต้องใช้คำว่า"ลึกลับ" เพราะไม่ทราบว่าจะใช้คำอะไรดี ;* ความกลัวต่อสิ่งลึกลับ, หรือปัญหาลึกลับชนิดหนึ่งทีเดียว ที่เป็นมูลเหตุให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา.**

ความเดือดร้อนของสังคมนั้น แทบจะไม่ต้องอธิบายอะไรกันแล้ว ; พอจะเข้าใจกันได้ว่า อยู่กันด้วยความที่ไม่มีความเคารพซึ่งกันและกัน อยู่ด้วยความเบียดเบียนซึ่งกันและกัน อะไรทำนองนี้. นี่แหละความเดือดร้อนของสังคม **เป็นมูลเหตุ**ให้เกิด**ศีลธรรม.**

ตัวอย่าง : ในเรื่องพระบาลีอัคคัญสูตร ในพระไตรปิฎก, ซึ่งเหมือนกับเรื่องที่เขานำมาใช้เป็นเรื่องเริ่มต้นของการมีมนูธรรมศาสตร์ เรื่อง**พระเจ้าสมมติราช**ที่เล่ากัน ; ซึ่งที่แท้ก็มีในพระบาลี ในสูตร ในพระไตรปิฎก, เรื่องมีอยู่ว่า : *เมื่อคนเราอยู่ในโลกที่แรก, แรกมีมนุษย์ขึ้นในโลกตอนแรกๆ ไม่มีปัญหาเรื่องศีลธรรม เพราะว่าคนในระยะนั้นยังไม่มีความจำเป็น ไม่มีความต้องการ ไม่มีความทะเยอทะยานมาก, สิ่งต่างๆ หาได้ตามธรรมชาติ เช่นว่ามีข้าวสาลีเกิดอยู่เองตามป่า ; ตอนเช้าไปเก็บรุ่งขึ้นก็มีตามเดิม อย่างนี้เป็นต้น.* แปลว่า สิ่งสนองความต้องการมีทั่วไป หรือล้นเหลือ, เป็นอยู่ตามธรรมชาติก็เป็นผาสุก ; แต่ต่อมา, เมื่อเกิดจำนวนคนมากขึ้น สิ่งสนองความต้องการนั้นยังไม่พอ, ก็เลยเกิดละเมิดสิทธิของกันและกันจนต้องแบ่งที่กินที่อยู่ ; **การบัญญัติศีลธรรม** หรือ**กฎหมาย** หรือ**ระเบียบของหมู่คณะ** จึงมีขึ้น. นี่เห็นได้ว่า**ความเดือดร้อนของสังคมเป็นมูลเหตุ** ของสิ่งที่เรียกว่า**ศีลธรรม.**

มูลเหตุของพุทธศาสนา หรือของศาสนาทั่วๆ ไป ซึ่งหมายถึง**ความกลัวสิ่งที่ลึกลับ**นั้น หมายถึงสิ่งที่มนุษย์**อธิบายเองไม่ได้เข้าใจไม่ได้** ; เป็นปัญหาเรื่องความทุกข์ยากลำบากทางจิตใจทางวิญญาณ อย่างอื่นๆ ที่ไม่อาจจะอธิบายได้ด้วยสติปัญญาของคน เช่นอย่างว่า ***ศาสนาที่สูงๆ, สูงเหมือนกับพุทธศาสนานี้ ก็เห็นได้ว่ามีเรื่องการดับทุกข์ ดับกิเลส ดับตัณหา,*** มีคำว่า***ถึงนิพพาน*** นั้น มันเป็นเรื่องลึกลับเกินกว่าที่คนจะเข้าใจกันได้เอง.

ความลึกลับนี้ ขยายต่ำลงมาถึงความกลัว เช่นเกิดความกลัวว่า ตายแล้วจะเกิดหรือไม่ ? ตายแล้ว จะเกิดดีหรือเกิดชั่ว ? มีความหวาดกลัวสิ่งที่เป็นความลึกลับสำหรับเขา.

แม้ศาสนาที่เดินไปตามความเชื่อ เช่นศาสนาที่ยึดถือพระเป็นเจ้า, นี่ก็อาศัยความกลัว : ความกลัวความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นเพราะการปฏิบัติผิดต่อกฎเกณฑ์ของพระเป็นเจ้า หรือสิ่งที่ตนไม่อาจจะเข้าใจได้ ; หรือแม้แต่จะต่ำลงไปถึงศาสนารุ่นแรกที่สุดที่เรียกว่า primitive, เหมือนกะคนป่ากลัวฟ้า : กลัวฟ้าผ่า กลัวลม กลัวฝน อะไรเช่นนี้, ก็เป็นเรื่องของความกลัวสิ่งที่ลึกลับที่ตนอธิบายไม่ได้ ที่ตนเอาชนะไม่ได้เช่นเดียวกัน.

ความกลัวต่อสิ่งที่ตนไม่อาจจะเข้าใจได้นี้เป็นมูลเหตุ ให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา** : คือทำให้เกิดการค้นคว้าที่จะดับทุกข์หรือดับความกลัวนั้นๆ เสียให้ได้, ให้เป็นผู้ที่มีจิตใจเบาสบาย สงบเย็นได้ จึงได้เกิดระเบียบวิธีปฏิบัติ**ที่เป็นตัวศาสนา**ขึ้น. นี้เราจะเห็นได้ว่าสิ่งที่เรียกว่า**ศีลธรรม**นั้น มีมูลเหตุมาจากความเดือดร้อนของสังคม, สิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา มีมูลเหตุมาจากการกลัวสิ่งที่ตนไม่อาจจะเข้าใจได้ และรบกวนความสงบสุขของจิตใจอยู่เสมอ** ; เป็นการแตกต่างอย่างมาก อย่างคนละแนวทีเดียว !

ต่อไปนี้ ก็ขอให้พิจารณากันถึง"ผล" ที่เป็นที่มุ่งหมายของของ ๒ สิ่งนี้.

ศีลธรรมนั้น ไม่ต้องสงสัย ย่อมมุ่งหมายถึงสิ่งที่เรียกกันว่า "**ความดี**", แม้ว่าสิ่งที่เรียกว่า"**ความดี**"นั้นจะคืออะไร จะเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันมากจนถึงกับแตกต่างกันก็ตามเถิด ; แต่ทุกๆ สายของศีลธรรม จะมุ่งถึง**ความดี**ในฐานะที่เป็น"**ผล**". เพราะฉะนั้น ปัญหาในทางศีลธรรม ซึ่งนักศีลธรรมถกกันมากในโลก ก็คือว่า *อะไรเป็นความดี, อะไรเป็นความชั่ว ?* เพื่อจะยุติเด็ดขาดลงไปในส่วนนี้, เพื่อจะได้กันเอาสิ่งที่เรียกว่า"**ความดี**" มาเป็นที่มุ่งหมายของศีลธรรม.

ส่วนสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา**นั้น โดยเฉพาะพุทธศาสนาแล้วบัญญัติสิ่งที่เรียกว่า"**ความดี**"นั้นไว้ในฐานะ**ที่ไม่แปลกกว่า"ความชั่ว" : คือยังมิใช่สิ่งสูงสุด !** เลยกลายเป็นว่า**จะต้องขึ้นไป"เหนือ" ความดี** ; ผิดกับความมุ่งหมายของ**ศีลธรรม** ที่มาหยุดอยู่ตรงแค่"**ความดี**". แม้ว่าในบางลัทธิศาสนาจะได้บัญญัติที่สุดของศาสนาไว้ด้วยคำว่า"**ยอดสุดของความดี**" ดังนี้ก็ตาม ; แต่ว่า "**ยอดสุดของความดี**"นั้น เขาต้องหมายถึง"**ความดี**"ชนิดหนึ่ง **ที่แตกต่างกว่าความดีธรรมดา** ตามปกติทั่วๆ ไป.

แต่ถ้าเราเอา**พุทธศาสนา**เป็นหลัก ก็กล่าวได้ทีเดียวว่า **มุ่ง"ผล"ที่จะให้ขึ้นสูงไป"เหนือ"ความดี, จนไม่ถูกรบกวนด้วยปัญหาของความชั่วหรือความดี** ; จึงจะเรียกว่าเป็น"**ผล - ที่มุ่งหมายอันแท้จริง**" ของสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา**, ในเมื่อสิ่งที่เรียกว่า **ศีลธรรม** มุ่งกันแต่เพียง"**ความดี**" !

ถ้าจะมองกัน**ให้แคบเข้ามาอีกหน่อย** ถึงสิ่งที่พอจะรู้จักเข้าใจได้สำหรับข้อนี้ : ***ศีลธรรมจะมุ่งได้เพียงความเป็นสุข*** *อย่างที่เรียกว่า****"ความสุข"ที่คนทั่วไปต้องการ.***

แต่สิ่งที่เป็น**ศาสนา** หรือวัตถุที่ประสงค์ของ**ศาสนานั้น** มัน**ยิ่งไปกว่า"ความสุข"ที่คนธรรมดาต้องการ** ซึ่งหาคำเรียกยาก ; เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยคำที่มีอยู่ในพุทธศาสนา เช่นคำว่า***สันติ*** หรือ***นิพพาน*** เป็นต้น, คือมันยิ่งไปกว่าความสุขตามธรรมดา.

เราใช้ภาษาทั่วไปสำหรับความสุขตามธรรมดา ใช้กับคำว่า happiness ; อย่างนี้ก็พอเข้าใจได้ว่า ยังมีคำที่แสดงความหมายยิ่งกว่านั้น เช่นคำว่า bliss หรือ peace มันมีความหมายที่สูงไปกว่า, จนถึงกับคนที่พอใจใน bliss นั้น อาจรังเกียจสิ่งที่เรียกว่า happiness ก็ได้.

ถ้าถือตามหลักของพุทธศาสนาแล้ว สิ่งที่เรียกว่า**สันติ** หรือ**นิพพาน**นั้น **อยู่เหนือ**ความที่จะกล่าวว่าเป็น happiness หรือเป็นความสุข. นี่เป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า **"ผล"ที่มุ่งหมาย**ของสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา**นั้น **ไปไกลกว่า**สิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม.

จริงอยู่, ที่เราอาจจะเรียกสิ่งนี้ว่า**เป็นจุดสุดยอด**ของสิ่งที่มนุษย์ควรจะได้ ด้วยกันทั้งนั้น, แต่มันก็ยังอยู่คนละระดับอยู่นั่นเอง : **สิ่งที่เป็นสุดยอดที่ดีที่สุด** ที่เราควรจะได้ในทางศีลธรรม ก็คือ**ความสงบของสังคม**ดังกล่าวมาแล้ว.

ส่วน**สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์เราควรจะได้**ตามความมุ่งหมายของ**ศาสนา**นั้น มันหมายถึง**ความที่"จิต"ของบุคคลแต่ละคน**

"หลุดรอด"ออกไปจากความทุกข์**ทางจิตใจโดยสิ้นเชิง, พร้อมทั้ง"เหตุ"ของความทุกข์ !**

เราควรจะให้คำจำกัดความที่ชัดแจ้ง เด็ดขาด เช่นว่า"ผล"ที่เป็นความสุขทางศีลธรรมเราใช้คำว่า**"ความสุข"** หรือ**"ความผาสุกของสังคม"** ก็นับว่าถูกต้อง และชัดเจน.

แต่เราใช้คำนี้ แก่**"ผล"**ที่มุ่งหมายของทาง**ศาสนา ไม่ได้ !** เราจึงมีคำอื่นๆ เช่นคำว่า**"หลุดรอด"** หรือคำว่า**"รอดพ้น"** อย่างที่เรียกในภาษาบาลีว่า**"วิมุตติ"**เป็นต้น.

คำว่า**"หลุดรอด"** หรือ**"รอดพ้น"**นี้ หมายถึง*หลุดรอดจาก อำนาจบีบคั้น ผูกพัน ร้อยรัด* ทุกอย่าง.

การที่ยังมีความสุข เป็นความผาสุก, และยินดีในความสุขนี้เรียกว่า ***ถูกผูกพัน ถูกครอบงำ*** อยู่ด้วยรสของความสุข หรือความผาสุกนั่นเอง ; **จิตใจ** - จะติดแน่นอยู่กับความผาสุก หรือรสของความผาสุก, แล้วก็ทะเยอทะยานยิ่งๆขึ้นไป หรืออย่างน้อยที่สุด ก็ไม่อยากจะให้สิ่งนั้น**เปลี่ยนไป** หรือ**สูญหายไป. อยากจะเอา** ให้ยังคงอยู่แก่ตนเรื่อย ; แต่ด้วยเหตุที่สิ่งต่างๆ ไม่อยู่ในวิสัย ในอำนาจของใคร : มันจึง**เปลี่ยนแปลง,** ก็เลยทำให้คนนั้นมีความทุกข์ ! ความทุกข์ล่วงหน้าจึงเกิดขึ้นมา จากการที่ตนถูกผูกพันไว้ด้วยความหวังในความสุข หรือในความผาสุก หรือในรสของความสุข หรือถึงกับทะเยอทะยานที่จะให้สุขนี้ยิ่งๆ ขึ้นไป : อย่างนี้ไม่เรียกว่าเป็นความหลุดรอด, **แต่เป็นความถูกผูกพันอย่างเต็มที่ !**

แม้ว่าความสุขนั้น จะเป็นความสุขที่สูงไปกว่าของมนุษย์ หรือเป็นความสุขอย่างที่เรียกว่าในสวรรค์ หรือในพรหมโลกก็ตาม, ก็ล้วนแต่**เป็นเครื่องผูกพันจิตใจอย่างเดียวกันหมด !** ความนิยมทางฝ่ายศาสนา จึงไม่อาจจะยินดีพอใจเพียงแค่ความสุขชนิดที่เป็นความผูกพันอย่างนั้น ; **และเมื่อความสุขทั้งปวง เป็นที่ตั้งแห่งความผูกพันไปเสียทุกชนิด**, เราจึงไม่ไยดีกับสิ่งที่เรียกว่า **"ความสุข"**.

เลยหันไปสนใจกับสิ่งที่เรียกว่า**"ความหลุดรอด"** : คือหลุดออกไปได้จากสิ่งที่ผูกพัน, กล่าวคือ**ทั้งความสุข**และ**ความทุกข์** ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่จะผูกพัน ; นี่คือ**ความมุ่งหมายอันแท้จริงของสิ่งที่เรียกว่า"ศาสนา".**

สรุป : ได้ความว่า***ศีลธรรม มุ่ง"ผล"เป็นเพียงความผาสุกของสังคม*** ; ส่วน**ศาสนามุ่ง"ผล" เป็น"ความหลุดรอด"ของปัจเจกชนแต่ละคนๆ** ; เป็น**ความแตกต่าง**ที่เห็นกันได้ชัดแล้ว !

ทีนี้เรามาพิจารณากันถึงเรื่อง"การปฏิบัติ" : ทั้งวิธีการปฏิบัติของสิ่งที่เรียกว่า"ศีลธรรม", และของสิ่งที่เรียกว่า "ศาสนา".

สิ่งที่เรียกว่า**ศีลธรรม**ก็ตาม หรือสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา**ก็ตาม, เผอิญมีแนวปฏิบัติ หรือวิธีการปฏิบัตินั้น **คล้ายกันอยู่มาก** พอที่จะสรุปได้ว่า : -

ศีลธรรม มุ่งการบังคับตัวเองเป็นส่วนใหญ่ในการปฏิบัติ ; เพราะว่าถ้าปราศจากการบังคับตัวเอง หรือบังคับกิเลสแล้ว ก็ไม่อาจเกิดการประพฤติปฏิบัติขึ้นมาได้.

ในทาง**ศาสนา**ก็เหมือนกัน **ถือเอาการบังคับตัวเองเป็นมูลฐานอันแรกที่สุด**ของการปฏิบัติ ; เพราะฉะนั้น**ศีลธรรมที่เนื่องกันอยู่กับศาสนา** หรือไม่เนื่องอยู่กับศาสนาก็ตาม ย่อมมีการปฏิบัติเป็นรากฐานอยู่ในขั้นที่เป็นขั้นต้นๆ ที่ล้วนแต่**เป็นการบังคับตนเอง**ด้วยกันทั้งสิ้น.

แม้ศาสนาฝ่ายที่เป็นความเชื่อ เช่นเชื่อในพระเจ้าเป็นต้น ในฐานะที่เป็นตัวศาสนาแท้ในขั้นสูงสุด : การปฏิบัติที่เป็นใจความสำคัญของศาสนาแท้นั้น ก็คือ**การกระทำไปตามความเชื่อ** คือการแสดงความหวัง การเชื่อ และการอ้อนวอน การอธิษฐานจิตดังนี้เป็นต้น, ซึ่งล้วนแต่**จะต้องบังคับตัวเอง**ให้กระทำ หรือเชื่อหรืออ้อนวอน ด้วยกันทั้งนั้น.

ส่วน**ศาสนา ประเภทที่เป็นไปในทางปัญญา**นั้น เดินไปอีกแนวหนึ่ง : แม้จะปราศจากการอ้อนวอน ; แต่ก็มีวิธีการ**ที่จะตัดกิเลสโดยเฉพาะ** : คือการศึกษาให้รู้จักกิเลส ให้รู้จักมูลเหตุของกิเลส, แล้วก็**พยายามตัดกิเลส** หรือ**ทำลายมูลเหตุของกิเลส**นั้นเป็นตัวการปฏิบัติของศาสนาประเภทที่**เดินไปตามปัญญา**, ซึ่งก็ล้วนแต่**ต้องมีการบังคับตัวเอง**ให้กระทำอย่างจริงจังด้วยเหมือนกัน. ส่วน**ศาสนา ประเภทที่อาศัยความเชื่อ**เป็นหลักนั้น ก็มีความประสงค์จะควบคุมหรือกำจัดกิเลสด้วยเหมือนกัน : คืออาศัย**การที่ผูกจิตไว้ด้วยความเชื่อ, ฝังแน่นอยู่**ในสิ่งที่สมมติเรียกว่า

"พระเป็นเจ้า" หรืออะไรก็สุดแท้ ในลักษณะที่ไม่เปิดโอกาสให้กิเลสมาครอบงำย่ำยีได้เหมือนกัน.

ถ้าจะเพ่งดูทีเดียวตลอดสายก็พบว่า : **ศีลธรรม** และ**คำสอนที่เกี่ยวกับศีลธรรม** ของศาสนาทั้ง ๒ ประเภทนั้น จะอยู่ในลักษณะ**ที่เป็นการบังคับตัวเอง**เหมือนกันหมด ; ไม่ว่าในศาสนาที่ถือความเชื่อในพระเจ้าเป็นหลัก, หรือศาสนาที่อาศัยปัญญาอาศัยการกระทำของตนเองเป็นหลัก : จะต้องมีรากฐานส่วนที่เป็น**ศีลธรรม** อยู่ที่**การบังคับตัวเอง.**

ข้อนี้ ยังทำให้เราเห็นได้ว่า แม้ศีลธรรมที่เนื่องกันอยู่กับศาสนา**ก็ยังแตกต่างกันกับตัวศาสนา** : คือ**ศีลธรรม** อาศัยหลักการปฏิบัติเพียง**บังคับตัวเอง.** ส่น**ศาสนา** อาศัยการปฏิบัติเลยขึ้นไปถึง**การเชื่อ** หรือ**การอ้อนวอน**, หรือการที่จะ**ใช้อุบายตัดกิเลส ข่มขี่กิเลส** หรือ**ตัดกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นหลัก** ; เพียงแต่**การบังคับตัวเองนั้น ไม่พอที่จะทำให้ลึก** จนลุถึงความมุ่งหมายของสิ่งที่เรียกว่า"**ศาสนา**"อันแท้จริง.

ทีนี้ถ้าจะดูกันง่ายๆ ในลักษณะที่คนทั่วไปพอจะจับได้ด้วยตนเอง ก็คือดูที่"ผล"ที่ได้ หรือ"ผล"ที่เกิดขึ้น.

ผลที่ได้ หรือผลที่เกิดขึ้น**จากการปฏิบัติทางศีลธรรม**นั้นเป็นผลคือ**"ความดี"ชนิดหนึ่ง** ซึ่งเกิดมาจากผลการปฏิบัติ***ใน***

การเสียสละ การอดกลั้น อดทน การบังคับตัวเอง ฯลฯ เป็นต้น ตามระบอบนั้นๆ ; ไม่เกี่ยวกับ**ปัญญา ที่พิจารณาไปในทางของ อนิจฺจ์ ทุกฺข์ อนตฺตา** โดยเฉพาะ.

แต่ส่วน**"ผล"** ที่จะพึงได้จากการปฏิบัติ**ตามทางของศาสนา นั้น ต้องเป็นผลที่ได้มาจากปัญญา**, หรือที่เป็นไปในทาง**ปัญญา ในขั้นสูง** หรือลึก หรือละเอียดเสมอไป ! แม้จะเป็นศาสนา ที่อาศัยความเชื่อ อาศัยพิธีบวงสรวงอ้อนวอน ก็ต้องจัดไว้ในฝ่าย ปัญญา ; คือมีปัญญารู้จักทำความเชื่อ หรือรู้จักทำการอ้อนวอน, ทำการอ้อนวอนไปตามระเบียบแบบแผน ที่ผู้มีปัญญาได้วางไว้ อย่างกะเป็นผู้มีปัญญาเอง เพื่อขจัดความกลัวในจิตใจให้สูงขึ้นไป : วิธีที่สอนให้เชื่อ หรือสอนให้ทำการบูชาอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่นพระเป็นเจ้านั้น ก็ประณีตและละเอียดแยบคายมาก ไม่ใช่กระทำไปได้ตามความคิดนึกธรรมดา, เพราะฉะนั้นเขาจึงจัดไว้ในฐานะที่เป็นปัญญาชนิดหนึ่งเหมือนกัน. ด้วยเหตุนี้ เราจะพบคำสองคำในปทานุกรมทางศีลธรรมว่า moral virtue กับ intellectual virtue

– อันแรก หมายถึงผลของกุศล หรือความดีที่เกิดมาจากการปฏิบัติตามระเบียบปฏิบัติ ที่สังคมต้องการ ; **ไม่เกี่ยวกับปัญญา อันเร้นลับเพื่อจะขจัดกิเลส** หรือความกลัวชนิดที่มองไม่เห็นตัว อย่างใดอย่างหนึ่ง.

– แต่อันหลัง หมายถึงผลที่เกิดมาจากระเบียบปฏิบัติที่จะ **กำจัดความกลัว** หรือ**ความทุกข์ในส่วนตัวบุคคล ที่ลึกซึ้งเฉพาะ**

คนๆ ตามแบบที่พระศาสดาที่เป็นผู้ตรัสรู้ของศาสนานั้นๆ ได้วางไว้ ; เพราะฉะนั้นอย่าไปเข้าใจ หรืออย่าไปถือว่า*แม้การเชื่อหรือการอ้อนวอนนั้น ไม่เกี่ยวกับปัญญาเสียเลย.* ถ้าเมื่อนำมาเปรียบเทียบกันกับ**ศีลธรรม**แล้ว ผลที่มุ่งหมายทางฝ่ายศาสนาที่สมบูรณ์ ย่อมเพ่งเล็งในทางปัญญา ปริยายใดปริยายหนึ่งทั้งนั้น ; นี้เป็นเครื่องแสดงความ**แตกต่างกันชัดแจ้ง** ระหว่างสิ่งที่เรียกว่า **ศีลธรรม** กับสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา.**

วาระสุดท้ายที่เราจะลองเปรียบเทียบกันดู โดยการถือ "ความเสื่อม"มาเป็นหลัก : คือความเสื่อมในทางศีลธรรม กับความเสื่อมในทางศาสนา, ทั้งสองนี้จะให้ผลแตกต่างกันอย่างไร ?

ความเสื่อมในทางศีลธรรม ให้ผลเป็น**ความสับสนระส่ำระสายในสังคม** ที่เรียกว่า***วิกฤตกาลถาวร*** เช่นสงครามเป็นต้น ขึ้นในทางสังคม.

ส่วนผลร้ายที่เกิดมาจากความเสื่อมทางศาสนานั้น คือ**ทำให้บุคคลมืด** : คือให้เกิดความมืดขึ้นในจิตใจของบุคคล.

ที่ว่า***วิกฤตกาลถาวร*** เกิดขึ้นแก่สังคมในที่นี้ เราหมายถึง

ความระส่ำระสาย ความอยู่กันไม่เป็นผาสุกในทางสังคม เหนือการแก้ไขใดๆ ; นี่เป็นผลสรุปของการที่ศีลธรรมเสื่อมไป.

ส่วน***ความมืดของจิตใจ***นั้น หมายถึงความมืด ในการที่**บุคคลไม่สามารถจะแก้ปัญหาภายในใจเฉพาะตน** ซึ่งเกิดขึ้นเป็นความเร่าร้อน ระส่ำระสายในจิตใจในส่วนลึก ไม่สามารถจะขจัดให้สูญสิ้นไปได้ ; ทำให้**ไม่ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ**. นี้เรียกว่าความมืดในทางจิตใจ เกิดมาจากการที่เรียกว่าศาสนาเสื่อม หรือปราศจากศาสนา.

นี้เป็นการชี้ให้เห็นชัดว่า สิ่งที่เรียกว่า**ศีลธรรม** กับสิ่งที่เรียกว่า**ศาสนา**นั้น **อย่างไรเสียก็ไม่อาจจะเป็นอันเดียวกันได้เลย !!** มีความมุ่งหมายแตกต่างกันคนละระดับ หรือมีหลักการต่างๆ กันไปคนละทาง ; แม้ว่าในขณะหนึ่ง เราอาจจะผนวก**ศีลธรรม**นี้ไว้ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาก็ตาม.

โดยเหตุที่หัวข้อที่อาตมาจะต้องบรรยายมีอยู่ ๒ หัวข้อ คือ **ศีลธรรม**กับ**ศาสนา**, จึงได้พยายามชี้ความแตกต่างให้เห็นชัดเสียชั้นหนึ่งก่อน เพื่อความสะดวกแก่การบรรยายในอันดับต่อไป ในวันหลังๆ.

ทีนี้ก็จะได้พิจารณากันถึงข้อที่ว่า เมื่อสิ่งที่เรียกว่า"ศีลธรรม" กับสิ่งที่เรียกว่า"ศาสนา" ไม่ใช่เป็นอันเดียวกันแล้ว, แต่มีความเกี่ยวพันกันอย่างไร ?

เพื่อจะตอบปัญหาข้อนี้ เราจะต้องพิจารณาดูกันถึงสิ่งที่เรียกว่า**"พื้นฐาน" ที่จะเป็นที่ตั้ง**ของศีลธรรม หรือของศาสนาสองอย่างนี้ดูกันเสียก่อน.

โดยทั่วไปอาจจะถือว่า **"ศีลธรรม"เนื่องหนักไปทาง**ฝ่ายภายนอก ฝ่ายวัตถุหรือ**ฝ่ายกาย** ; **"ศาสนา" เนื่องหรือหนักไปในทางฝ่าย"จิต"**. *การกล่าวดังนั้น ก็เป็นการกล่าว**ที่พอจะฟังได้**เหมือนกัน, **แต่ไม่ควรจะกล่าวดังนั้น*** ; ควรจะกล่าวได้ว่าทั้ง**ศีลธรรม**และทั้ง**ศาสนา**จะต้องอาศัยที่ตั้ง คือสิ่งที่ - ถ้าเรียกตามภาษาบาลี ก็เรียกว่า**"ทวาร" - ประตู** : หมายถึงที่ตั้ง ที่เกิด ที่กำเนิด ทั้ง ๓ ทวาร คือทั้งทางกาย ทั้งทางวาจา ทั้งทางใจ, เพราะเหตุฉะนี้ สิ่งที่เรียกว่า**"ศีลธรรม"**จึงเนื่องถึงทั้งทางใจ ทางสติสัมปชัญญะ ทางความคิดความเห็น หรือทิฏฐิต่างๆ ด้วย ; เพราะว่าการที่คนเราจะประพฤติปฏิบัติในทาง**ศีลธรรม**นั้น **ถ้าจะให้มีหลักแน่นแฟ้น ศีลธรรมนั้นก็ต้องอาศัยหลักที่เป็น"อุดมคติ"** หรือเป็น**"ปรัชญา"**ของทางฝ่ายศาสนาส่วนใดส่วนหนึ่งมาเป็นหลัก.

เพราะเหตุฉะนี้แหละ สิ่งที่เรียกว่า**"ศีลธรรม"**จึงต้องอาศัยบน**ความรู้ ความเข้าใจ** : ซึ่งภาษาบาลีใช้คำว่า***ทิฏฐิ*** - คือ**ความคิดความเห็น** ; **แม้ความเชื่อที่แน่นแฟ้น** ก็เรียกว่า**"*ทิฏฐิ*"**ด้วยเหมือนกัน. ในภาษาไทยเรา คำว่า***ทิฏฐิ*** มักจะหมายถึง***ทิฏฐิมานะ*** ; แต่ภาษาบาลีให้หมายถึง***"ความเห็น"ที่ตนกำลังยึดถืออยู่.***

ถ้าพิจารณาดูที่**พุทธศาสนา**โดยเฉพาะ ก็พอจะเห็นได้ชัดว่า

ในพุทธศาสนานี้ มีข้อปฏิบัติส่วนที่เป็นศีลธรรม พอที่จะแบ่งได้เป็นชั้นๆ เหมือนกัน.

❐ **ที่เป็นชั้นต่ำที่สุด** คือเนื่องด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรมทั่วๆ ไป : ***นี้แหบจะกล่าวไม่ได้ ว่าเป็นหลักของพุทธศาสนา*** ; *เพราะว่ามันไปพ้องกันกับทุกๆ ศาสนา หรือว่ามีอยู่ก่อนพุทธศาสนา.*

เมื่อมีพุทธศาสนาเกิดขึ้น ก็ได้กล่าวถึงสิ่งเหล่านี้ หรือยอมรับสิ่งเหล่านี้มาผนวกเข้าไว้ด้วย ; เพราะฉะนั้น **ศีลธรรมที่เนื่องอยู่**ในวงของพุทธบริษัทส่วนนี้ ก็ไม่อาจกล่าวได้เต็มปากว่า**เป็นตัวพุทธศาสนาแท้ !** หรือที่สูงขึ้นไปกว่าที่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณี หรือวัฒนธรรม : ตัวอย่างเช่น *ศีลธรรม ในขั้นศีล ๕, ธรรม ๕ อย่างที่อาตมาได้เคยบรรยายละเอียดแล้ว ในปาฐกถาครั้งที่สอง ปีที่แล้วมานั้น* ; ศีล ๕ ประการ หรือธรรม ๕ ประการนั้น ก็สูงขึ้นมาอีกหน่อย : **แต่ถึงอย่างนั้น ก็ไม่น่าจะกล่าวว่าเป็นเนื้อแท้ หรือเป็นศีลธรรมที่เป็นเนื้อแท้ของพุทธศาสนา !** ทั้งนี้ก็ด้วยเหตุผลอย่างเดียวกันอีก คือว่า*มันมีอยู่ในศาสนาอื่นด้วยกัน หรือพ้องกัน หรือมีอยู่ก่อนพุทธศาสนา, แม้ว่าพุทธศาสนาจะได้ย้ำมากใน"ศีลธรรม"ชั้นนี้ก็ตาม.* เราจะเห็นได้ว่า ศีลธรรมที่เนื่องด้วยระเบียบ ประเพณี วัฒนธรรม หรือศีลห้า ธรรมห้านี้, **ยังไม่ได้เกี่ยวกับความคิดความเห็น คือ"ทิฏฐิ"โดยตรง !**

❐ **ต่อเมื่อเราเขยิบไปอีกหน่อย** ถึงหลักศีลธรรมอีกหมวด

หนึ่ง ซึ่งเรียกว่า***กุศลกรรมบถ*** ที่แบ่งเป็นทางกาย ทางวาจา และทางใจหรือมโน.

– **ที่เป็นทางกาย ทางวาจา** ก็ไม่แปลกไปจากศีลธรรม ๕ ข้อ : คือไม่แปลกออกไปจากการไม่ฆ่า ไม่ลัก ไม่ล่วงละเมิดทางกาม อะไรทำนองนี้.

ทางวาจา ก็ไม่มากไปกว่า : ไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดคำยุแหย่ให้แตกกัน ไม่พูดคำเพ้อเจ้อไร้ประโยชน์.

– **แต่ส่วนหมวดสุดท้าย ที่เป็นมโนกรรม** คือเนื่องด้วย **"จิตใจ"**นั้นมีอยู่ว่า : ต้องไม่โลภ ไม่เพ่งเล็ง ไม่พยาบาท ไม่ปองร้าย, ไม่มีความเห็นเป็นมิจฉาทิฏฐิ **แต่เป็นสัมมาทิฏฐิ.**

ข้อสุดท้าย คือ**สัมมาทิฏฐิ**นี่เอง เป็นเครื่องแสดงให้เห็นชัดว่า : *สิ่งที่เรียกว่า"ศีลธรรม" ที่เนื่องกันอยู่กับพุทธศาสนานั้น เพ่งเล็งไปในทางสติปัญญา และความคิดเห็นโดยตรง ;* และควรจะถือว่า**มากกว่าศีลธรรมสวภลทั่วๆ ไป** เพราะว่าเราจะเอา**สัมมาทิฏฐิ**เป็นมูลฐานของศีลธรรม : เราต้องเข้าใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งปวงเสียก่อน โดยเฉพาะก็คือ**เข้าใจถูกต้องในธรรมชาติทั้งปวง.**

สิ่งที่เรียกว่า"ธรรมชาติ"นั้น อย่างไรเสียมันก็ต้องมีความลึกลับ, ลึกลับมากกว่าที่คนธรรมดาจะเข้าใจได้ !

โดยเหตุนั้น และพร้อมกันนั้น **สัมมาทิฏฐิ**จึงต้องแบ่งเป็น

ชั้นๆ คือเป็นสัมมาทิฏฐิขั้นที่เกี่ยวกับ**ศีลธรรม**นี้อย่างหนึ่ง และสัมมาทิฏฐิที่เกี่ยวกับ**หลักศาสนาขั้นสูงโดยตรง**นั้น อีกอย่างหนึ่ง.

❐ **สัมมาทิฏฐิ ในขั้นที่เกี่ยวกับศีลธรรมนี้** ท่านจัดไว้อันดับต่ำ : ยกตัวอย่างเช่น มีความเข้าใจถูกต้องว่า *บุญหรือบาปมี ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว, แล้วก็ยึดถือแต่ในฝ่ายที่เป็นการทำความดี ;* หรือมีความคิดเห็นที่ถูกต้องว่า *โลกนี้มี โลกอื่นมี โลกหน้ามี ; หรือสัตว์ที่มิใช่มนุษย์ : ตรงกันข้ามจากมนุษย์ หรือแปลกไปจากมนุษย์ เช่นเทวดา เป็นต้นนี้ - มี ;* หรือตลอดถึงมีความคิด ความเชื่อ : อย่างที่ใช้คำว่า *บิดามารดามี ครูอาจารย์มี* - คือมีความมุ่งหมายให้ยอมรับว่า บิดามารดา ครูอาจารย์ อะไรเหล่านี้ **เป็นสถาบันอันหนึ่งซึ่งเป็นความดี มีความศักดิ์สิทธิ์,** จะลบหลู่ว่าไม่มีความสำคัญ หรือไม่มีความหมายนั้น - ไม่ได้ จัดเป็นมิจฉาทิฏฐิ.

อย่างไรก็ตาม **สัมมาทิฏฐิ**ในอันดับนี้ เป็นสัมมาทิฏฐิขั้นต่ำๆ ขั้นต้นๆ **ที่เนื่องอยู่กับศีลธรรม** เช่นสัมมาทิฏฐิที่มีหลักว่า *ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว* อย่างนี้ : **ก็อย่าเพ่อเข้าใจว่า เป็นขั้นสูงสุด.**

❐ **สัมมาทิฏฐิในขั้นสูงสุดนั้น จะต้องอยู่ในลักษณะที่สามารถทำตน ให้ขึ้นอยู่"เหนือ"ความดีความชั่ว** : ให้ความดีและความชั่วผูกพันไม่ได้ จึงจะเป็นสัมมาทิฏฐิขั้นสูง, **เป็นสัมมาทิฏฐิของทางฝ่ายศาสนาโดยตรง** ; ไม่ใช่สัมมาทิฏฐิของทางฝ่ายศีลธรรม.

❑ **เราควรจะพิจารณาดูด้วยว่า ศีลธรรมสากลทั่วไป** ไม่ได้มีหลักเกี่ยวพันมาถึง**สัมมาทิฏฐิ**ในทำนองนี้ : ไม่ได้พิจารณากันถึงเรื่องโลกหน้า หรือโลกอื่น ว่าควรจะถือว่ามีหรือไม่มี ; และไม่ได้มีหลักว่า กรรมดี - กรรมชั่ว, ทำกรรมอย่างไร จึงจะได้รับผลของกรรมนั้นอย่างเด็ดขาด เหมือนกับ**สัมมาทิฏฐิในพุทธศาสนา** แม้เป็นเพียงสัมมาทิฏฐิในขั้นศีลธรรม.

นี้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นชัดอีกชั้นหนึ่งว่า แม้ศีลธรรมที่เนื่องกันอยู่กับศาสนา และเป็นศีลธรรมในขั้นที่มีรากฐานอยู่บนสติปัญญาหรือทิฏฐิแล้ว, และมิหนำซ้ำมีชื่อเหมือนกันว่า**สัมมาทิฏฐิๆ** อย่างนี้แล้ว : มันก็ยังแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ*เป็นสัมมาทิฏฐิในขั้นศีลธรรม, และเป็นสัมมาทิฏฐิในขั้นศาสนา*, ต่างกันอยู่อย่างนี้ ; แม้ว่าศีลธรรมเหล่านี้ ต้องเนื่องไปถึงทางจิตใจ, ทางสติปัญญา ทางความคิดเห็น ซึ่งเรียกว่า"**ทิฏฐิ**"ด้วยกันทั้งหมด : แต่แล้วก็ยังแบ่งแยกเป็น**ฝ่ายศีลธรรม** และ**ฝ่ายศาสนา**อยู่นั่นเอง ! เพราะว่าฝ่ายศีลธรรมมุ่งส่งเสริมเพียงความสงบของสังคม ; **ส่วนฝ่ายศาสนา มุ่งส่งเสริมเป็นความหลุดรอดของคนแต่ละคน โดยเฉพาะ.**

ทั้งหมดนี้ เป็นการจำกัดความหมายของคำว่า**ศีลธรรม** และคำว่า**ศาสนา** ให้เห็นชัดว่า**แตกต่างกันอย่างไร** ? และเป็นการวาง**เส้นเขตเส้นแนว แบ่งแยก**ระหว่างศีลธรรมกับศาสนาให้ชัดแจ้ง เพื่อกันความฟั่นเฝือ.

■ **เพื่อความเข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น** ในเหตุผลที่อาตมาได้กล่าวมาแล้วตามลำดับนั้น ; ในตอนนี้เราควรจะใช้ตัวอย่างเป็นเครื่องทำความเข้าใจอีกครั้งหนึ่ง : ตัวอย่างที่อยากจะยกมาก็คือ**ตัวอย่างที่เกี่ยวกับสิ่งปฏิกูล และไม่ปฏิกูล.** คำเหล่านี้อาจจะเป็นคำแปลก คำใหม่ สำหรับบางท่าน ; แต่อาตมาก็อยากจะให้พยายามศึกษา หรือทำความเข้าใจเอาไว้.

ปฏิกูล - แปลว่าสกปรก หรือไม่สะอาด หรือน่าเกียด. บัณฑิตท่านถือว่าคนเราทั่วๆไปนั้น **ไม่รู้จักสิ่งปฏิกูล,** แล้วไปเข้าใจในสิ่งปฏิกูลว่า**ไม่ใช่ปฏิกูล** : จึงได้หลงรักในสิ่งปฏิกูล, หรือไปหลงในสิ่งที่ควรรังเกียจ เกลียดชัง *ว่าน่ารัก น่าพอใจ.*

คำคำนี้ เหมือนอย่างที่ใช้กันทั่วๆ ไปสำหรับผู้ปฏิบัติขั้นเริ่มแรก, ท่านสอนว่า *: ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง นี้, หรือส่วนต่างๆ ในร่างกายเหล่านี้ เป็นของปฏิกูล ;* แต่คน**ก็ไม่เห็นปฏิกูล,** เพราะเมื่อถูกกิเลส เช่นความกำหนัดครอบงำแล้ว ก็มองไม่เห็นความเป็นของปฏิกูล หรือมองข้ามความเป็นปฏิกูล **แล้วไปหลงรักสิ่งเหล่านั้นได้**ทั้งๆ ที่เป็นปฏิกูล. เมื่อความรักครอบงำแล้วก็ทำบาป ทำสิ่งที่ไม่ควรทำได้ด้วยเหตุสิ่งที่แม้เป็นปฏิกูล !

❒ **คนทั่วไป : ขั้นต้น** ถ้าเริ่มเห็นสิ่งที่เป็นของปฏิกูลนั้นว่า เป็นของปฏิกูลเข้า ; เราก็ยอมนับถือว่า**นี่ดีขึ้นมาหน่อยแล้ว** : คือ**พอที่จะเห็นว่า ปฏิกูลเป็นสิ่งที่ปฏิกูล** เช่น*เห็นร่างกายนี้เป็นของปฏิกูล,* แล้วก็ไม่หลงใหล มีจิตใจปกติ หรือไม่ล่วงละเมิด

ศีลธรรมบางอย่างได้. *แต่แล้วลองพิจารณาดูต่อไปอีกว่า ถ้าจะให้ดีไปกว่านั้น จะต้องเป็นอย่างไร ?*

❑ **ถ้าเลื่อนขึ้นไปอีกขั้นหนึ่ง** ก็คือบุคคล**ที่มีปัญญาสูงขึ้นไป**, จนถึงกับ**มองเห็นสิ่งที่คนธรรมดาเห็นว่า"ไม่ปฏิกูล**"นั่นแหละ**"ปฏิกูล**"เหมือนกัน : เช่นโต๊ะ *เก้าอี้ ไม้กระดาน ฯลฯ* สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ของสกปรก เน่าหนอนเหมือนเนื้อหนัง, **คนธรรมดาก็ไม่ถือว่า"ปฏิกูล"** ; **แต่ถ้ามีปัญญาสูงขึ้นมาถึงระดับนี้** ก็จะเห็นว่ามันก็**"ปฏิกูล**"เหมือนกัน, หากแต่มันปฏิกูลในอีกลักษณะหนึ่ง.

การที่เห็น**ปฏิกูล** มีเพียงแต่ของเน่าหนอน : **เท่านี้, ไม่พอ ! น้อยเกินไป !** แม้ของที่ถือกันว่าสะอาด : **มันก็ปฏิกูล, เพราะว่ามันหลอกลวง** ; คือ**เป็นของไม่เที่ยง แล้วหลอกลวงให้เห็นว่าเที่ยง**, ไม่น่ายึดถือ ก็หลอกลวงให้เห็นว่าน่ายึดถือ อย่างนี้ : ก็เลยเห็นว่า แม้แต่โต๊ะ เก้าอี้ หรือสิ่งของเหล่านี้ **ก็เป็น"ปฏิกูล**", ไม่ใช่ปฏิกูลแต่อุจจาระปัสสาวะอะไรทำนองนั้น.

ถ้าเรามาพิจารณาดูแล้ว จะเห็นว่า**"ความเห็นแจ้ง**"ในชั้นนี้เป็น**สติปัญญาแจ่มใสขึ้นมา**อีกขั้นหนึ่ง จนถึงกับเห็นว่าแม้โต๊ะเก้าอี้ ก็เป็นปฏิกูลเหมือนกันกับอุจจาระปัสสาวะ ; ถึงแม้เพชรนิลจินดา แก้วแหวนเงินทอง **ก็เป็นสิ่ง"ปฏิกูล**"เหมือนกับอุจจาระปัสสาวะ.

ทีนี้ลองคิดดูต่อไปอีกว่า ถ้า**จะมีความคิดดีกว่านั้น หรือแจ่มใสกว่านั้น, มีจิตใจสูงไปกว่านั้น** จะเห็นว่าอย่างไร ?

❐ **ทีนี้ก็มาถึงระดับอีกระดับหนึ่ง** ซึ่งมองเห็นว่า **ไม่มี - ทั้งสิ่งปฏิกูลและไม่ปฏิกูล !** ตามที่ไปเข้าใจว่า นี่ปฏิกูล, นี่ไม่ปฏิกูล, อย่างใดอย่างหนึ่งนั้น **ยังเป็นความโง่**ชนิดหนึ่ง ; ซึ่งที่แท้แล้ว สิ่งทั้งหลายทั้งปวง **ไม่ควรจะถือว่าปฏิกูล** หรือ**ไม่ปฏิกูลเลย !** ควรจะไม่มีความรู้สึกว่าปฏิกูล หรือมีความรู้สึกว่าไม่ปฏิกูล ; นี่ได้แก่**จิตใจของพระอรหันต์ : ไม่มีความรู้สึกว่าอะไรเป็นปฏิกูล หรืออะไรไม่เป็นปฏิกูล !**

■ **เมื่อเป็นดังนี้ เราลองพิจารณาดูว่า :**

– ปุถุชนคนธรรมดาเป็นเอามากๆ ถึงกับว่าอุจจาระปัสสาวะหรือเนื้อหนังนี้ ก็ไม่เป็นของปฏิกูล, ทั้งๆ ที่ความรู้สึกเวลาหนึ่งก็มองเห็นชัด และขยะแขยง ; แต่เมื่อถูกกิเลสเข้าครอบงำ ก็ไม่เห็นสิ่งสกปรกนี้ ว่าเป็นปฏิกูล. ได้แก่คนทั่วไป นี้ชั้นหนึ่ง.

– ถ้าสูงขึ้นมาอีกจนรู้ว่า มันปฏิกูล : สิ่งเหล่านี้เป็นปฏิกูล ไม่ควรจะหลงใหลใน ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง หรือเลือดเนื้อร่างกาย อันเป็นที่ตั้งของความหลงใหล เพราะมันเป็นปฏิกูล ; นี้ก็อีกชั้นหนึ่ง คือคนปุถุชนชั้นที่ค่อยดีหน่อย. ปุถุชนที่ถึงขนาดว่า อะไรๆ ก็ไม่ปฏิกูลนั้น เป็นปุถุชนอย่างเลว อย่างต่ำ ; ปุถุชนตามสามัญปกติพอที่จะไม่หลงใหลในปฏิกูล ก็เรียกว่าปุถุชนชั้นดี หรือกัลยาณชน.

– แต่ชั้นสูงขึ้นมา มีสติปัญญา, พอเห็น : ก็เห็นว่ามันปฏิกูลเท่าๆ กัน ทั้งสิ่งที่ดี ที่ชั่ว ที่มีชีวิต และไม่มีชีวิต : คือบรรดาสิ่งทั้งหลายที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาแล้ว เป็นปฏิกูลเท่าๆ กัน น่าขยะแขยงเท่ากัน ทำความน่ารังเกียจให้เท่ากัน ; **อย่างนี้เป็นจิตชั้นพระอริยเจ้า แต่ยังไม่ถึงขั้นสูงสุด** : จะเป็นชั้น*พระโสดา สกทาคา อนาคา* หรืออะไรก็ตามแต่, **ยังเป็นพระอริยเจ้าชั้นต้นๆ.**

– ครั้นถึงพระอริยเจ้าที่ปลดปล่อย"อุปาทาน - ความยึดถือ" ได้หมด คือชั้นพระอรหันต์ : ก็เลยหมดปัญหาเรื่องว่าปฏิกูลหรือไม่ปฏิกูล ; เพราะฉะนั้นปัญหาจึงไม่เกิดแก่ท่าน ที่เกี่ยวกับปฏิกูลหรือไม่ปฏิกูล, **จิตใจของท่านจึงสงบเย็นถึงที่สุด** ไม่มีปัญหากระทบกระทั่งเกี่ยวกับปฏิกูล หรือไม่ปฏิกูล.

นี้ก็เพื่อจะเปรียบเทียบให้เห็นว่า **ในฝ่ายศีลธรรมนั้น ไม่อาจจะขึ้นมาถึงขั้นที่เห็นสิ่งต่างๆ เสมอกันหมด, แล้วปฏิกูลเหมือนกันหมด. หรือไม่มีความเป็นปฏิกูล หรือไม่ปฏิกูลเลย.**

– ในขั้นศีลธรรม ก็มีปฏิกูล และไม่มีปฏิกูล : คนเรา, ก็จะเกลียดสิ่งที่ปฏิกูล แล้วก็พอใจในสิ่งที่ไม่ปฏิกูล จึงจะถูกต้องตามหลักของศีลธรรม.

– แต่ถ้าขึ้นมาถึงหลักของศาสนา มันจะกลายเป็นว่า**ปฏิกูลเท่าๆ กัน, จนไม่รู้ว่าอะไรจะน่ายินดี.**

– ถ้าสูงขึ้นไปอีก จนถึงขั้นสูงสุด, มันเลยไม่มีสิ่งปฏิกูลหรือไม่มีปฏิกูล ; กลายเป็นว่าทุกๆ สิ่งไม่ควรจะไปเกี่ยวข้องด้วยอุปาทาน : ไม่มีอะไรที่จะน่าเอา - น่าเป็น ดังนี้เป็นต้น.

ทั้งหมดนี้ เป็นการแสดงความแตกต่างระหว่างหลัก ซึ่งแสดง"ความรู้สึก"ที่เกิดมีเองในจิตใจของคนเรา ที่เกี่ยวกับศีลธรรมและศาสนา ว่ามัน**แตกแยกกันคนละแนวอย่างไร ?**

■ **ถ้าหากตัวอย่างที่ยกมานี้มันยุ่ง** อาตมาก็อยากจะยกตัวอย่างใกล้ๆ เข้ามาอีก เช่นว่า **กินเนื้อหรือกินผัก.**

– ปัญหา**ทางศีลธรรม** มีอยู่ทั่วโลกทุกชาติทุกภาษาว่า กินเนื้อดีหรือไม่ดี ? กินผักเป็นผลดีกว่ากินเนื้อหรือไม่ ? จนเกิดมีความคิดความเห็นไปอย่างหนึ่งในทางศีลธรรม : เกิดมีพวกไม่กินเนื้อ กินแต่ผักเป็นต้น ก็มี, เป็น vegetarian ไป. ในขั้นศีลธรรมเป็นอย่างนั้น คือถือว่า**มีเนื้อหรือมีผัก** ; เพราะฉะนั้น คนจึงมีปัญหาทางศีลธรรมว่า ควรกินเนื้อ หรือไม่ควรกินเนื้อ ? แล้วก็วินิจฉัยกันต่างๆ นานา จนแบ่งแยกเป็นพวกกินเนื้อ และไม่กินเนื้อ ; **เมื่อไปยึดถือเข้า** มันก็ทำความยุ่งยากให้ตามสมควรแก่การที่เข้าไปยึดถือ ว่ากินเนื้อหรือกินผัก, จึงเลยยังไม่เป็นความสงบ หากยังมีความรู้สึกว่า**เนื้อหรือผัก !**

– **เมื่อความคิดได้สูงขึ้นมาตามหลักของพระศาสนา ซึ่งสูงกว่าศีลธรรม** : ก็เลยไม่มีเนื้อ ไม่มีผัก, **ไม่มีความรู้สึกว่า** กินเนื้อหรือกินผัก **ไม่มีเจตนา**ที่จะกินเนื้อหรือกินผัก ; มันเลย

กลายเป็น**กินอาหาร**ไป : ถ้าสติปัญญามีเพียงพอ บริบูรณ์ ก็ไม่กินอาหารชนิดที่จะทำให้เกิดโทษขึ้นมาได้, พร้อมกับไม่มีปัญหายุ่งยากว่าเนื้อหรือผัก ? เพราะฉะนั้นผู้ที่มีหลักทำนองนี้ หรือว่าถือตามหลักของพุทธศาสนา, **การกินอาหาร**นั้น จึงเป็นเพียง**"การกินเนื้อลูกของตัวเองกลางทะเลทราย"**.

อาตมาใช้สำนวนในพระไตรปิฎก คือเรื่องมีว่า : *พ่อแม่อุ้มลูกอ่อนข้ามทะเลทราย ; หลงทาง, ออกไม่ได้จนลูกตาย แล้วก็ยังแต่ตัวเองจะตายถ้าไม่มีอะไรมากินไว้บ้าง, ก็เลยต้องฝืนกินเนื้อลูกที่ตายแล้ว ; มันจะกินได้สักกี่มากน้อย :* ความหมายก็คือกินเพียงอย่าให้ตาย. ถ้ากินเพียงอย่าให้ตาย เหมือนกินเนื้อลูกในทะเลทรายอย่างนี้แล้ว ก็เรียกว่า**"กินอาหาร"** : ไม่ใช่กินเนื้อ ; แต่ถ้ากินเพื่อความเอร็ดอร่อยอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือไม่เอร็ดอร่อยอย่างใดอย่างหนึ่ง : ก็เรียกว่า**กินเนื้อ**หรือ**กินผัก** อย่างใดอย่างหนึ่งแน่ ; หรือแม้จะกิน**ด้วยความยึดถือ**ว่า **นี่เป็นวัตร เป็นข้อปฏิบัติ**ที่ควรจะยึดถือ : อย่างนี้ ก็ต้อง**มีเนื้อ - มีผัก**แน่, และก็ด้วย**อุปาทานยึดถือว่าเนื้อ**หรือ**ผัก**นั่นเอง จะทำให้มีความหมายยุ่งยากมากขึ้นแก่ผู้ปฏิบัตินั่นเอง !

เพราะฉะนั้นจึงเห็นได้ว่า ในระดับที่เป็น**ฝ่ายศีลธรรม**นั้น มัน**มีผัก - มีเนื้อ**, และมีการกินผักกินเนื้อ ; และมีปัญหา เรื่องเกี่ยวกับการกินผักกินเนื้อ. **แต่ทางฝ่ายศาสนานั้น เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ - ลึก, ถึงขนาดที่ไม่รู้สึกว่า มีผักมีเนื้อ** ; เพราะฉะนั้น จึง**ไม่มีการกินผัก**หรือ**กินเนื้อ**, และมีแต่**การกินอาหาร**ชนิดที่เป็น*"เนื้อลูก - ที่ตายอยู่ในทะเลทราย"*.

คู่มือมนุษย์

ฉบับปฏิบัติธรรม

คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์ และ คู่มือมนุษย์ ฉบับปฏิบัติธรรม

หนังสือสำคัญอันชาวโลกจักต้องมีไว้ศึกษาคู่กัน

เล่มแรก **คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์** บรรยายเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ ตามคำอาราธนาของ ฯพณฯ ศ.สัญญา ธรรมศักดิ์ ผู้มีแนวคิดให้มีการบรรยายธรรมโดยท่านพุทธทาสภิกษุในกรุงเทพมหานครหลายครั้ง ครั้งนี้ (พ.ศ. ๒๔๙๙) เป็นที่มาของหนังสือที่ใครก็ตาม อาชีพใดก็ตามอ่านแล้วเกิดประโยชน์ เป็นเล่มที่ได้รับความนิยมและกล่าวถึงเป็นอันมาก

เล่มที่สอง **คู่มือมนุษย์ ฉบับปฏิบัติธรรม** บรรยายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นเล่มที่มีการค้นพบตามคำบรรยายท้ายเล่ม ว่าเป็นเล่มประกอบเพิ่มเติมให้คำบรรยายในคู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์ ชัดแจ้งยิ่งขึ้น

คู่มือมนุษย์ ฉบับปฏิบัติธรรม มีการทำเชิงอรรถเชื่อมโยงกับคู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์ ทำให้สะดวกแก่การค้นหา

คู่มือมนุษย์เล่มแรกทำให้ได้รับประโยชน์มากแก่ผู้ศึกษาและปฏิบัติ แต่ถ้าจะให้ครอบคลุมตามเจตนาขององค์บรรยาย ต้องเพิ่มเติมบรรสานสอดคล้องด้วยเล่มที่สอง

สุขภาพใจ
SukkhapabjaiPUB

AA00384 ศาสนาและปรัชญา
9 786161 408084 225.-
ทดลองอ่าน www.booktime.co.th @booktime